

10. Роджерс К. Эмпатия // Психология личности / [под ред. В. К. Вильясона, Ю. К. Гиппенрейтера]. – М. : Изд-во МГУ, 1984. – 287 с.
11. Тернопільська В.І. Відповідальність особистості: гуманітарний аспект // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2004. – №14. – С. 48.
12. Франкл В. Человек в поисках смысла / Виктор Франкл. – М. : Прогресс, 1990. – 368 с.
13. Фромм Э. Психоанализ и этика. – М. : Республика, 1990. – 381 с.
14. Школьна М. С. Ретроспективний аналіз проблеми виховання соціальної зрілості молоді // Науковий вісник Національного ун-ту біоресурсів і природокористування України. Серія «Педагогіка. Психологія. Філософія». – К. : Міленіум, 2017. – Вип. 259. – С. 294–298.
15. Ялом И. Экзистенциальная психотерапия / [пер. с англ. Т. Драбкиной]. – М. : Независимая фирма «Класс», 1999. – 576 с.
16. Heider F. The Psychology of interpersonal relations. – N. Y. : Willey, 1958. – 212 p.
17. McKeon R. The Development and Significance of the Concept of Responsibility // Revue Internationale de Philosophie. – 1957. – No. 39. – P. 3–32.
18. Piaget J. The moral judgement of the child. – L. : Routledge and Regan Poul, 1932. – 304 p.

Knysh I. V.,

PhD, associate professor of the Faculty of State Law and Ukrainian Studies,
Sumy National Agrarian University, Sumy, Ukraine

Kochubey N. V.,

Doctor of Philosophy, Professor, Head of the Department of Management and
Innovative Technologies of Social and Cultural Activities,
National Pedagogical Dragomanov University, Kyiv, Ukraine

NATIONAL SCHOOL AS A CHANNEL OF VERTICAL CIRCULATION OF NOMADS IN THE CONCEPT OF PITIRIM SOROKIN

Книш І. В.,

к. філос. н., доц. кафедри ДПД та українознавства,
Сумський національний аграрний університет, м. Суми, Україна

Кочубей Н. В.

доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри менеджменту
та інноваційних технологій соціокультурної діяльності

Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, м. Київ, Україна

ВІТЧИЗНЯНА ШКОЛА ЯК КАНАЛ ВЕРТИКАЛЬНОЇ ЦИРКУЛЯЦІЇ НОМАД У КОНЦЕПЦІЇ ПИТИРИМА СОРОКІНА

Анотація. Зазначено, що інституції освіти і виховання, за уявленнями П. Сорокіна, є засобами вертикальної соціальної циркуляції та своєрідним «соціальним ліфтом», завдяки якому відбувається рух індивідів поверхами соціальної будівлі. Наголошено, що «шкільне (університетське) сито», здійснюючи якісне розмежування Учнів (Студентів), уможливило поповнення верхніх суспільних прошарків за рахунок людей, які наділені високими інтелектуальними здібностями, але водночас засвідчують моральну слабкість. Зауважено, що результатом такої організації школи (університету) є її (його) повна нездатність піднести мораль населення, оскільки спосіб трансляції основних культурних здобутків уже не відповідає викликам і вимогам сьогодення. З'ясовано, що наразі шляхом подолання активізму, антропоцентризму й євроцентризму, впровадженню LLL-освіти та її гуманітаризації відбувається формування людини нового типу – номад (номади?): *Ното ludens* і *Ното cognoscens*. Підкреслено, що після кількісного відсіву «шкільного (університетського) сита» відзначаються як понадвиробництво, так і недовиробництво еліти, що у традиційних суспільствах призводить до негативних наслідків. Натомість інформаційні суспільства, до яких належить і Україна, потребують великої кількості дипломованих фахівців (тут диплом розглядається як трамплін для LLL-освіти), налаштованих на вільний вибір місця роботи та самостійне працевлаштування.

Ключові слова: вертикальна соціальна циркуляція, традиційне суспільство, інформаційне суспільство, номада, *Ното ludens*, *Ното cognoscens*, «шкільне (університетське) сито», LLL-освіта, понадвиробництво і недовиробництво еліти.

Abstract. The authors refer to P. Sorokin who characterized institutions of education and upbringing as the means of vertical social circulation and which become a «social lift», due to which people move up and down the storeys of the social construction. It has been emphasized that a «school (university) sieve» due to the qualitative aspect of delimitation of Pupils (Students) provides an opportunity to replenish the upper strata of society (characteristic of traditional societies) with people of high intellectual abilities, but herewith who demonstrate moral weakness. The result of such organization of the school (university) is its complete inability to improve the moral spirit of citizens, as

the transmission of main cultural achievements to the new generation no longer comes up to the challenges and requirements of the information society, so it has been introduced an idea of forming a new type of person – nomads: Nomo Ludens and Homo Cognoscens, by overcoming activism, anthropocentrism and Eurocentrism, and introducing LLL-education and its humanization. The authors ground that due to the quantitative aspect of the «school (university) sieve», two processes are quite possible – overproduction as well as underproduction of the elites, which is fraught with negative consequences in traditional societies. It has been assumed that a completely different thing can be observed in information societies (including Ukraine), which require a large number of qualified specialists with diplomas (a diploma is the initial stage for LLL – education) and a free choice for independent employment.

Key words: vertical social mobility, traditional society, nomads, Nomo Ludens and Homo Cognoscens, «school (university) sieve», LLL-education, overproduction and underproduction of the elites.

У ХХІ ст. у філософії, соціології та інших наукових дисциплінах відбулися значні зміни, які визначаються як «перевороти» – онтологічний, лінгвістичний, антропологічний, герменевтичний, когнітивний тощо. Вони істотно видозмінили образ соціально-гуманітарних та філософських дисциплін, по-новому розставивши акценти у традиційній проблематиці, стали джерелом для виникнення нових проблем і вплинули на розташування блоків у структурі філософського знання.

Знаний американський соціолог і культуролог П. Сорокін, який зажив світового визнання, зауважує, що відсіювання непотрібних, ненадійних, нездатних тощо членів суспільства відбувається завдяки таким соціальним інституціям, як-от: армія, церква, школа, політичні, економічні та професійні організації [4, с. 392-393]. Ми розглянемо одну з цих соціальних інституцій – школу (університет) – і дію «шкільного (університетського) сита» в суспільстві виробників та споживачів (за П. Сорокіним) і в сучасному інформаційному суспільстві.

Як зазначає П. Сорокін, інституції освіти та виховання є засобами вертикальної соціальної циркуляції, тому що в суспільстві, де шкільна (університетська) система доступна для всіх його членів, дані інституції виконують функції такого собі «соціального ліфту». Натомість у суспільствах, де привілейовані школи (університети) доступні тільки для вищих верств, вона являє собою ліфт, що рухається тільки горішніми поверхами соціальної будівлі, перевозячи вгору і вниз виключно мешканців цих поверхів. Проте навіть за таких умов деяким представникам нижчих верств усе-таки вдавалося проникати в цей шкільний (університетський) ліфт і за його допомогою досягати кар'єрного зростання [4, с. 396-398].

П. Сорокін розглядав школу (університет) як освітню інституцію традиційного суспільства (виробників і споживачів), соціальна функція якої полягала у «вливанні» в Учня (Студента) певного набору знань, умінь і навичок, а також у виправленні його поведінки (тестувальна, селекційувальна і дистрибутивна функції ігнорувалися). На противагу цьому в інформаційному суспільстві наразі формується нова школа (університет) із засадничою вимогою – розуміти (LLL-освіта).

Тут варто наголосити, що школа (університет) була (був) складовою соціального механізму, який тестував здатності індивідів, просіював, селекціонував і визначав їхні майбутні соціальні позиції. Таким чином, фундаментальна соціальна функція школи (університету) в традиційних суспільствах полягала у тому, щоб: за допомогою іспитів і спостережень визначити, хто талановитий, а хто ні, які у кого здібності, якою мірою вони виявляються, які з них соціально та морально значущі; усунути тих, у кого немає очікуваних інтелектуальних і моральних якостей, а згодом закрити шляхи для їх подальшого просування, принаймні, в певні соціальні галузі, але забезпечити просування здібних Учнів (Студентів) до тих соціальних позицій, що відповідають їх загальним і специфічним якостям [7; 6, с. 52; 10, с. 62-75]. Щодо інформаційного суспільства, необхідно виокремити такі особливості: надання можливості широким верствам населення здобути якісну освіту; поширення думки про те, що атестат / диплом є не остаточним результатом, а трампліном для постійної освіти впродовж усього життя (LLL-освіти).

«Шкільне (університетське) сито» відокремлює «гарних» майбутніх громадян від «поганих», «здібних» від «нездібних», «відповідних високому соціальному становищу» від «негідних» завдяки тестуванню, селекційувальній і дистрибутивній функціям шкільного (університетського) механізму. Інтенсивність «сита» неоднозначна в різних суспільствах і в

різні часи; вона також дуже залежить і від ефективності тестувальної та розподільчої діяльності інших інституцій [4, с. 409-413].

Упровадження LLL-освіти значно підносить роль школи (університету) як соціальної інституції в очах громадян. У сучасних західних школах (університетах) практикують виключно інтелектуальні тести з урахуванням фізичної підготовки. Верхні прошарки суспільства, за уявленнями П. Сорокіна, поповнюються за рахунок людей, які виявляють гарні інтелектуальні здібності на тлі моральної слабкості, хибуючи на жадібність, сексуальну розбещеність, схильність до корупційних дій, демагогії, прагнення до накопичення матеріальних благ (часто за рахунок суспільних та моральних цінностей), нечесність, цинізм, і тяжіють до плутократії, тобто управлінської, інтелектуальної та фінансової аристократії. Тому природним результатом традиційної організації школи (університету) є її (його) повна нездатність піднести мораль населення. За цих умов, як відзначає С. Ганаба, «суттєвою відповіддю на виклики епохи може бути реформа мислення, покликана сформулювати новий спосіб мислення, адекватний світу, що безперервно змінюється» [1, с. 24], подолання наявних меж, «поєднання непоєднуваного», тобто відмінного, незредукованого, сповненого суперечностей тощо. Завдяки новітнім ІКТ сучасне інформаційне суспільство, породжуючи новий вимір культури – віртуальний, руйнує часову логічну послідовність, змінює уявлення про простір, скорочуючи фізичну відстань між об'єктами та моделюючи мережевий простір тощо. ІКТ також стирають межі та руйнують бар'єри між своїм і чужим [1, с. 25].

Близькою до міркувань С. Ганаби є позиція Л. Горбунової, яка вважає, що застаріла мета освіти, яка полягала у трансляції новому поколінню основних здобутків культури (традиційно – інформаційна функція), вже не відповідає викликам і вимогам сьогодення. На часі формування людей нового типу – номад: *Homo ludens* (людини, яка грає, творить, мислить) завдяки впровадженню ІКТ в освітній галузі [2]. В. Меськов і А. Мамченко зауважують, що когнітивний суб'єкт, який ми отримуємо внаслідок «зниження» рівня абстрагування гносеологічного суб'єкта, наближається до реального пізнання, головним утіленням якого стає *Homo cognoscens* (людина, яка пізнає в суспільстві знання й «інфоосвіти»), а ознакою переходу від рівня до рівня є подолання когнітивного розриву [3, с. 67-80].

О. Гомілко також наполягає на зміні гуманітарної складової шляхом подолання активізму, антропоцентризму й євроцентризму та формування іншої «версії» людини, для якої визначальними стануть інтереси не індивіда, а світу. «Без з'ясування основного змісту змін сучасної гуманітарної парадигми важко зрозуміти, яким чином гуманітарне знання набуває статусу трансгуманітарного» [5, с. 110]. Отже, наведені вище міркування науковців свідчать про актуальність і необхідність пріоритетного розвитку гуманітарної складової, що його, на нашу думку, може забезпечити LLL-освіта.

Упродовж останніх десятиліть кількість ЗНЗ і випускників початкових, загальноосвітніх шкіл і коледжів стала більшою, ніж чисельність населення, проте кількість злочинів зростає, а не зменшується, причому частка «грамотних» злочинів засвідчує виразну тенденцію до збільшення, а частка «неграмотних» – зменшується [12, с. 677; 11, с. 171-174; 7, с. 4; 8, с. 8]. Усі ці негативні процеси, характерні для традиційного суспільства, вже не актуальні для інформаційного, яке розв'язало це питання, впровадивши LLL-освіту і надавши людям свободу обирати місце роботи.

Наведені міркування свідчать про моральну неспроможність традиційної школи (університету) і є результатом їх застарілої організації – на протипагу LLL-освіти інформаційного суспільства. До того ж селекційувальна роль соціальних інституцій, як переконливо довів В. де Лапуж, можливо, навіть більш важлива для майбутнього країни, ніж їх «виховна й освітня» функції [7]. Однак, крім якісного аспекту цієї проблеми, є ще й кількісний, що його ми теж спробуємо розглянути на прикладах традиційного й інформаційного суспільств.

«Кількісний аспект проблеми полягає в тому, яка кількість людей, що проникли завдяки цим засобам у вищі верстви суспільства» [4, с. 416]. Як зазначає П. Сорокін, горішні

поверхи соціальної будівлі мають бути пропорційними щодо нижніх: вони не повинні бути ні надто важкими, ні надто громіздкими, але якщо вони такими стають, то соціальна будівля неминуче зруйнується. Це означає, що для будь-якого суспільства існує оптимальне співвідношення верхніх прошарків щодо всього населення, значне відхилення від якого згубно впливає на суспільство. Отже, існує потенційна можливість понадвиробництва і недовиробництва «кандидатів» у верхні соціальні верстви.

Понадвиробництво, зумовлене надто м'яким відбором або високою плодovitістю вищих класів (як, наприклад, у Туреччині), призводить до того, що понадвироблені члени майбутньої еліти не можуть знайти місця у вищих ешелонах. Між ними точиться гостра боротьба аж до фізичного знищення за здобуття високих позицій. Ідеться про конкуренцію за умов понадвиробництва еліти в традиційних суспільствах: її надлишок не може набути відповідного високого становища; «невдахи» залишаються невдоволеними та починають організовувати власні «возвеличувальні» організації, які не мають переваг за чинного режиму. Надлишок еліти стає заповзятливим, критичним, опозиційним, радикальним і революційно налаштованим. Чинний режим не задовольняє «меркантильні амбіції» цих представників еліти, й вони шукають вихід у потенційній перебудові або революції. Таким чином, понадвиробництво еліти через залегкий тест і дію тестувальних та селекціонувальних засобів призводить до соціальної нестабільності, заворушень і революцій [9, с. 9-12; 6, с. 13-14].

Тепер розглянемо, які процеси відбуваються (за П. Сорокіним) у разі недовиробництва еліти внаслідок низької народжуваності, війн тощо в імобільних суспільствах або, за надмірно жорсткого відбору, в суспільствах мобільних. Чисельність еліти стає набагато меншою, ніж необхідно для заповнення всіх високих соціальних позицій, тому частину їх доводиться «віддавати» тим, хто не пройшов сувору селекцію. Це знецінює її, а саме ця селекція може стати на заваді стрімкому сходженню великої кількості людей та езотеричності верхніх прошарків еліти. При цьому в нижніх прошарках накопичується невдоволення і створюється вибухонебезпечна ситуація, якою легко може скористатись опозиційно налаштований лідер, тобто дана ситуація також призводить до соціальної нестабільності.

Натомість якщо, незважаючи на суворий відбір на рівні нижніх прошарків, не буде дієвої верхівки, така система спричинятиметься до незаперечної вищості жорстко відібраної еліти, а отже, до соціальної стагнації, що не раз відзначалося в історії Індії та Китаю (принцип У-вей – споглядальної пасивності). Такі ж наслідки спостерігаються і в тому випадку, якщо «соціальні фільтри» дефективні, спадкова аристократія вироджена або система тестування недосконала, а критерії селекції неадекватні. Зрештою уряд, сформований таким шляхом, виявиться неспроможним. На нижніх поверхах буде багато «природжених» правителів, які обов'язково спробують досягти становища, відповідного їхнім талантам. Соціальна стабільність порушуватиметься і згори – внаслідок неспроможності уряду, і знизу – через «підривну» діяльність нижчих правителів «за покликанням». Загальний підсумок такий самий: соціальний безлад.

Наводячи приклад надмірного випуску дипломованих фахівців у США, що призвів до граничного посилення конкуренції між ними й ускладнив пошуки суспільного становища, що відповідає отриманому диплому, П. Сорокін наголошує на ще одній особливості суспільства виробників та споживачів. Усе більше людей були змушені вдовольнятися скромним становищем, низькооплачуваною і непривабливою роботою. Наївно переконані, що гарний диплом збільшить їхні шанси на краще працевлаштування, повсюдно споглядаючи, як процвітають неосвічені люди, вони не можуть не думати, що країна, в якій вони живуть, потворна, що вона ставиться до них несправедливо і що все це є наслідком капіталістичної експлуатації тощо.

Зовсім інші процеси, пов'язані з понадвиробництвом і недовиробництвом еліт, відбуваються у мобільних суспільствах. LLL-освіта допомагає номадам легше пристосуватися до умов, які стрімко змінюються, і вимог ринку праці: завдяки своїй

мобільності вони зможуть змінити клієнтів, партнерів, друзів, місце проживання та роботи тощо, а не загрузнуть у безглуздій боротьбі з конкурентами за місце під сонцем. Щодо надмірного випуску дипломованих фахівців, то для мобільних суспільств, як ми наголошували раніше, атестат / диплом – це не панацея, а трамплін, оскільки в інформаційному суспільстві цінується не папірець, а особисті якості, постійно оновлювані знання, вміння та навички, здатність працювати у команді, мобільність, комунікабельність тощо.

Висновки. Проаналізувавши концепцію П. Сорокіна, ми дійшли висновку, що запропонована ним система «шкільного (університетського) сита» притаманна для суспільства виробників і споживачів. Збільшуючи чисельність (на тлі зниження якості) випускників шкіл та університетів (полегшуючи процес закінчення навчального закладу, підносячи значення освіти, але не надаючи належної уваги моральній складовій), держава не здатна забезпечити їх гідне працевлаштування. Отже, за П. Сорокіним, саме школи й університети готують потенційно невдоволених членів суспільства, які згодом гостро критикуватимуть чинний режим, сприятимуть його поваленню та засвідчать готовність очолити будь-який радикальний або революційний рух. Щоб запобігти можливим наслідкам відносного «перевиробництва» еліти (псевдоеліти), необхідно, на переконання П. Сорокіна, надати їй відповідне місце, зробити вимоги щодо навчання в коледжах більш суворими або посилити будь-який інший соціальний «фільтр». Замість загальнодержавної користі, подальше зростання чисельності випускників шкіл і університетів, бакалаврів, магістрів, докторів філософії тощо завдасть тільки шкоди [4, с. 414-419].

Україна, як і решта країн, нині перебуває вже на іншому – інформаційному – етапі свого розвитку, тобто вона є країною з аграрними ресурсами, що постійно потребує великої кількості дипломованих фахівців з такими якостями, як: високі особисті якості, ґрунтовні знання, вміння та навички, здатність працювати у команді, постійно навчатися, мобільність, комунікабельність тощо. Тому атестат / диплом фахівця має стати для Учня (Студента) трампліном для подальшої освіти впродовж усього життя (LLL-освіти) та забезпечити свободу самовизначення щодо працевлаштування, а не готувати невдоволених членів суспільства, яким воно зобов'язане надавати робочі місця. До того ж, як ми зазначали вище, не втрачає актуальності й питання про гуманітаризацію освіти.

Література:

1. Ганаба С. О. Філософія дидактики: контексти, стратегії, практики: монографія / С. О. Ганаба. – Суми: Університетська книга, 2015. – 334 с.
2. Горбунова Л. С. Філософія трансформативної освіти для дорослих: університетські стратегії і практики: монографія / Л. С. Горбунова. – Суми: Університетська книга, 2015. – 710 с.
3. Меськов В. С. Цикл трансформации когнитивного субъекта. Субъект, среда, контент / В. С. Меськов, А. А. Мамченко // Вопросы философии. – 2010. – № 10. – С. 67 – 80.
4. Сорокин П. А. Человек. Цивилизация. Общество / П. А. Сорокин / Общ. ред., сост. и предисл. А. Ю. Согомонов: пер. с англ. – М: Политиздат, 1992. – 543 с.
5. Трансгуманітарність як чинник розвитку сучасної науки та освіти. Матеріали методологічного семінару // Філософія освіти. – № 1-2. – 2011. – С. 98–141. http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/12836/1/Gorbunova_Zhinska_Proleyev.pdf
6. Ammon O. Die Gesellschaftsordnung und ihre natürlichen Grundlagen. Entwurf einer Sozial-Anthropologie zum Gebrauch für alle Gebildeten, die sich mit sozialen Fragen befassen / Otto Ammon. – Jena: G. Fischer, 1900. – 322 p. <https://archive.org/details/diegesellschafts00ammo>
7. De Lapouge G. V. Les sélections sociales Cours libre de science politique Professe à l'université de Montpellier (1888-1889) / Vacher de Lapouge Georges. – Paris, Librairie THORIN & FILS, 1896. – Ch. 4. – 505 p. <http://www.histoireebook.com/index.php?post/Vacher-de-Lapouge-Georges-Les-selections-sociales>
8. Parmelee M. Criminology / Maurice Parmelee. – Macmillan Publishers Ltd, 1918. – 530 p. http://archive.org/stream/criminologybymau00parmiala/criminologybymau00parmiala_djvu.txt
9. Pearson K. The Function of Science in the Modern State / Karl Pearson. – Cambridge: The University Press, 1919. – Pp. 9-12.
10. Pillsbury W. B. Selection – an Unnoticed Function of Education / W. B. Pillsbury // The Scientific Monthly. – Vol. 12. – 1921. – Pp. 62-75. <https://archive.org/details/jstor-6753>
11. Sutherland E. Principles of Criminology / Edwin H. Sutherland, Donald R. Cressey, David F. Luckenbill. – 11th ed. – Dix Hills, New York: General Hall, 1992. – 696 p.

Kovalchuk V.I.

Doctor of Sciences in Pedagogy

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Ukraine, Kyiv)

THE SYSTEM OF DEVELOPMENT OF STUDENTS' CREATIVE POTENTIAL IN THE CONDITIONS OF COMPREHENSIVE SCHOOL

Ковальчук В.І.

доктор педагогічних наук, доцент

Національний університет біоресурсів і природокористування України

СИСТЕМА РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ УЧНІВ В УМОВАХ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

The author reveals the topicality of the problem of development of student's creative potential under conditions of labor market and society's requirements. A person's creative potential is a core of inner strengths that assist self-realization. Creative potential comprises such components that are able to realize personality's potential as a motivation-oriented person that aims to perfect own capabilities: initiative, ability to move, confidence, aspiration to use possibilities to the maximum, persistence. The psychological and pedagogic system is defined as a control system over students' activity that includes the following components (society's requirements and labor-market, teacher, students, aims, principles, maintenance, methods and forms of joint activity) and connections (direct and reverse). The author systematizes requirements to the teachers, students and organization of educational process. Principles of development of student's creative potential are: the principle of realization of potential, the principle of individuality, the principle of subjectivity, the principle of choice, the principle of creativity and success, the principle of trust and support.

Key words: *creative potential, development of student's creative potential, pedagogical system, educational system, teacher's pedagogical excellence, principle of creative potential development.*

Автор розкриває актуальність проблеми розвитку творчого потенціалу учня в умовах ринку праці та вимог суспільства. Творчий потенціал особистості є певним ядром її внутрішніх сил, що допомагають їй самореалізуватися. Творчий потенціал включає в себе компоненти, які в загальному вигляді спроможні самореалізовувати особистість як мотиваційно-налаштовану особу, яка прагне вдосконалити власні здібності: ініціативність, здатність рухатися, впевненість у собі, прагнення по максимуму використовувати можливості, наполегливість. Психолого-педагогічна система розглядається нами, як система управління діяльністю учнів, до складу якої входять компоненти (вимоги суспільства та ринку праці, педагог, учні, цілі, принципи, зміст, методи і форми спільної діяльності) і зв'язки (прямі й зворотні). Автор систематизував вимоги до педагогів, учнів та організації навчально виховного процесу. Принципами розвитку творчого потенціалу учня є: принцип самоактуалізації, принцип індивідуальності, принцип суб'єктивності, принцип вибору, принцип творчості й успіху, принцип довіри та підтримки.

Ключові слова: *творчий потенціал, розвиток творчого потенціалу учня, педагогічна система, виховна система, педагогічна майстерність вчителя, принципи розвитку творчого потенціалу.*

Стрімкі тенденції розвитку суспільства ставить вимоги до всіх сфер життєдіяльності людини. Особлива увага до освітньої системи, як основи економічного розвитку та добробуту. Саме освіта готує людину до складнощів сучасного життя, забезпечує їй свободу інтелектуального, професійного та соціального вибору. Сьогодні все більше в суспільстві набуває усвідомлення того, що від якості освіти залежить економічний добробут держави [3;12]. Щороку тривають дискусії, якій бути освіті, яких навичок не вистачає молодому поколінню, які тенденції будуть актуальними на освітньому ринку. Ринок праці потребує фахівців, які вміють критично мислити, досягати цілей, працювати в команді, творчо розвиватися й бути конкурентоспроможними.

У наш час педагогів, психологів, культурологів та науковців інших сфер непокоїть питання зменшення чисельності талановитої молоді, які реалізують свої потенційні можливості під час навчання. Серед факторів, що впливають на цей процес, слід враховувати перш за все соціальні умови, але й неабиякими є неперспективне навчання, непродуктивне виховання, недостатній рівень культури організації навчальної діяльності й управління нею з боку педагогів; важливу роль відіграють також стилі спілкування з учнями.

Об'єктивні вимоги сучасного суспільства у підготовці високоосвічених фахівців як творців духовної і матеріальної культури суспільства, а також потреба молоді в духовно-